

אגדת ההינים

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד, סביב הדף היומי >> כה תמוז—ב אב >> בבא קמא סא-סז

אש בניזיקין, אש החורבן

ביאור

רקע: בעקבות הדיונים בנושא אחריות על אש שהתפשטה והזיקה, הגמרא עוברת לדבר על אש במובן של פורענות. היא מביאה מדרש על הפסוק העוסק בניזקי אש, ולפיו האש באה לעולם בגלל הרשעים אבל מכלה גם את הצדיקים. בעקבותיה באות כמה אמרות אגדיות על הפורענות המכה בלי להבחין בין צדיק לרשע.

ישבו רב אמי ורב אסי לפני רבי יצחק נפחא. אחד מהם אמר: יאמר הרב הלכה, ואחד אמר: יאמר הרב אגדה. פתח הרב לומר אגדה, והתלמיד שרצה הלכה לא הניח לו; פתח הרב לומר הלכה, והתלמיד שרצה אגדה לא הניח לו.

אמר להם: אמשול לכם משל. לאדם מבוגר היו שתי נשים, מבוגרת וצעירה. שערו כבר החל להלבין, אך עדיין היה שחור בחלקו. אשתו המבוגרת גזרה משערו את השערות השחורות, ואשתו הצעירה גזרה משערו את השערות הלבנות. בסוף הוא נשאר קרח, ללא שערות בכלל (כלומר, כששניים מתווכחים וכל אחד אינו נותן לרב לדבר—בסוף כולם מפסידים).

המשיך רבי יצחק נפחא: לכן אומר דבר שיתאים לשניכם.

אגדה: כתוב "כי תצא אש" - לכאורה מעצמה, ועם זאת כתוב בהמשך: "שלם ישלם המבעיר את הבערה". אף שהאש יצאה מעצמה, המצית משלם. כך אמר הקב"ה: אני הצתי את האש שהחריבה את ציון, ולכן "אשלם על הנזק" ואבנה את ציון באש. הלכה: בתחילת הפסוק נשמע כאילו ממון האדם הזיק (תצא אש—מעצמה), אך בהמשך האדם עצמו נקרא "המבעיר", ומכאן שהאש נחשבת לנזק של האדם עצמו, "אשו משום חצירו".

הכוונה ללימוד עצמי

שאלות

למה התלמידים התווכחו מה רבם ילמד?
האם הקב"ה הוא האחראי על החורבן—ולא אנחנו?
האם יש קשר בין ההלכה והאגדה שאמר רבי יצחק נפחא?

המלצות ללימוד

כדאי ללמוד היטב את דבר ההלכה ואת דבר האגדה ולנסות להקביל ביניהם. מומלץ גם לעיין בסוגיה שברקע.

אגדה אחת בשבוע: בבא קמא ס ב

יְתִיב רַב אַמִּי וְרַב אַסִּי קָמִיָּה דְרַבֵּי יִצְחָק נִפְחָא.
מַר אָמַר לֵיהּ: לֵימָא מַר שְׁמַעְתָּא,
וּמַר אָמַר לֵיהּ: לֵימָא מַר אַגְדָּתָא.
פְּתַח לְמִימַר אַגְדָּתָא וְלֹא שְׁבִיק מַר,
פְּתַח לְמִימַר שְׁמַעְתָּא וְלֹא שְׁבִיק מַר.

אָמַר לָהֶם: אֲמַשֵּׁל לָכֶם מִשָּׁל, לָמָּה הִדְבַּר דּוּמָּה?
לְאָדָם שָׁיֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים, אַחַת יִלְדֶּה וְאַחַת זִקְנָה.
יִלְדֶּה מְלַקְטַת לוֹ לְבָנוֹת, זִקְנָה מְלַקְטַת לוֹ שְׁחֹרוֹת,
נִמְצָא קֶרֶחַ מִכָּאן וּמִכָּאן.

אָמַר לָהֶם: אֵי הָכִי, אֵימָא לְכוּ מִלְתָּא דְשׁוּיָא
לְתַרְוִיכוּ:

"כִּי תִצֵּא אֵשׁ וּמִצָּאָה קִצִּים" - 'תִּצָּא', מִעֲצָמָה;
"שֵׁלֶם יִשְׁלַם הַמִּבְעִיר אֶת הַבְּעֵרָה", אָמַר הַקָּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא: עָלֵי לְשֵׁלֶם אֶת הַבְּעֵרָה שֶׁהִבְעַרְתִּי;
אֲנִי הִצַּתִּי אֵשׁ בְּצִיּוֹן, שְׁנֹאמַר: "וַיִּצֵּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן
וַתֹּאכַל יִסְדֹּתֶיהָ", וְאֲנִי עֲתִיד לְבַנוֹתָהּ בָּאֵשׁ, שְׁנֹאמַר:
"וְאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ נֶאֱמָר ה' חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב, וּלְכַבֹּד
אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ".

שְׁמַעְתָּא: פְּתַח הַכְּתוּב בְּנִזְקֵי מְמוֹנוּ וְסִים בְּנִזְקֵי
גּוּפוֹ, לֹמַר לָךְ: אֲשׁוּ מִשּׁוּם חֲצִירוֹ.

אגדה היום

גיליון 41 | בבא קמא סא-סז
אש בניזקין ואש החורבן

אש ההלכה מול אש האגדה: אחריות או אנרכיה

העלמה בסוגיה

שיטות לימוד אינן תכנית בקשות שירים ברדיו. לא מאלתרים דברי תורה לפי בקשת הקהל, יש סוגיה שעוסקים בה. בהנחה שבאופן זה למדו תורה גם בעבר (כך נראה מכמה מקומות בתלמוד), ההתרחשות באגדתנו אינה ברורה. ממתי תלמידים מבקשים מרבהם ללמד דבר מסוים ולא אחר? ואיך ייתכן שהם מתעקשים עד שהרב אינו יכול לדבר?

אולי אין זו שאלה, כי חוץ מהעיסוק המסודר לפי נושאים, אפשר גם סתם לדבר בדברי תורה. אמנם אצלנו נראה שהתלמידים יושבים לפני רבם במסגרת הלימוד הקבוע, אך אין זה מוכרח. אפשרות אחרת היא שגם אם הנושא הוא קבוע, אפשר לדון בו מההיבט ההלכתי או מההיבט האגדי. סוגיית הגמרא בעצמה תוכיח: היא עוברת מדיון הלכתי בניזקי אש לאגדות על אש ופורענות. אם כן, סביר שגם רבי יצחק נפחא עסק באש, אלא שעדיין היה אפשר להטות את הלימוד לשני כיוונים – להלכה או לאגדה. ועדיין לא ברור מדוע ההחלטה ביד התלמידים, ולא ברור מדוע היא כה חשובה להם.

ננסה לתאר מה היה קורה לולא הוויכוח. היו שתי אפשרויות – הלכות אש או אגדות אש. לפי אפשרות אחת, דברי רבי יצחק נפחא היו נשמעים כמו הסוגיות הקודמות לאגדתנו, ודנות בעקרונות של ניזקי אש, אולי בדגש על רמת הזיקה של האש למבעיר (זהו הדיון המרכזי בגמרא: האם האש נחשבת לניזק ישיר של האדם, כמו יריית חץ, או לממון שלו שגרם נזק). לפי האפשרות השנייה, סביר שרבי יצחק היה הולך בכיוון של האגדות הקודמות בסוגיה – אמרות קודרות על אש הפורענות שאוכלת ללא אבחנה, פוגעת בצדיקים וברשעים כאחד, וקשה להינצל מפניה.

אם כן, אפשר להבין את התלמיד שביקש ללמוד הלכה. גם אם אנשי הלכה מסוגלים לעסוק בענייני הגות או מוסר, לא נעים לשמוע על צרות. יתרה מזאת, במקרה הזה האגדות עלולות לערער את העולם הרוחני, כיוון שהפורענות מצטיירת בהן כמתרחשת מאליה – ללא משפט, ללא צדק, כאילו אין תורת גמול. חברו, לעומתו, כנראה מאמין בעקרונות שאגדות אלו משקפות, ואולי קשה לו לקבל את העיסוק ההלכתי המרובע באש המשתוללת. אי אפשר לכלוא את האש, צריך להכיר באמת שיש בעולם יסוד מזיק שפורץ גבולות, אפילו את עקרונות הצדק והמוסר. אם אלו עמדות ההלכה והאגדה בסוגיה, מובן שכל אחת תאבק בעמדה המנוגדת לה.

רבי יצחק נפחא, בתגובה, מבהיר שאין זו דרכה של תורה. היא מורכבת הן מהלכה והן מאגדה, ויש ללמוד את שתי נקודות המבט. וכאן מגיע חידושו הגדול של רבי יצחק נפחא: האגדה וההלכה בסוגיה מתיישבות. אולי דווקא בתור נפת, היודע כיצד להשתמש באש, מבאר רבי יצחק נפחא כי לאש שני צדדים – מתפרצת ללא גבול, אך יש אחריות עליה. ההלכה מסכימה שהאש מתפרצת בעצמה, והאגדה מסכימה שיש אדון לאש, אדון כל המעשים כולם. האגדה מתמקדת בחורבן ירושלים. מנקודת מבט אגדית שמתעלמת מהפן שההלכה מספקת, זה חלק מעולם של אסונות. לכן לא מוכרח שירושלים תיבנה, ואין משמעות של ממש לאבלות. לפי עקרונות עולם הניזקין, לאש החורבן הקשה יש מקור, יש שורש. עובדה זו עצמה היא גם שורש הנחמה.

תורה דו-שפתית

מכשונות האגדה

מתוך "ניזקי אש בהלכה ובאגדה", הרב ד"ר תמיר גרנות
באש לא נאמר "בעל האש ישלם" אלא "המבעיר את הבערה". מכאן יש ללמוד שאף שהאש נראית כאילו היא הולכת מאליה, הרי החיוב על המבעיר הוא על הפעולה עצמה, כלומר כאדם המזיק. אשו משום חיצי. ... כשם שהפורענות הבאה לעולם נראית כאילו יש לה חוקיות עצמאית משלה, אבל יש מי שאחראי עליה ואחראי גם לתקן את נזקיה – הקב"ה, כך גם האש השורפת רק נראית כאילו היא עצמאית, אבל יש מבעיר שאחראי עליה ועליו מוטלת חובת התשלומים – כאדם המזיק. הבטחתו של רבי יצחק: "אימא לכו מילתא דשוויא לתרויכו" מקבלת כעת משמעות מיוחדת. באותו פסוק עצמו, המתפצל לשני ענפים, ענף ההלכה וענף האגדה, יכולים שני התלמידים למצוא טעם ומשמעות כל אחד לפי נטיית נפשו. אף שלאגדה ולהלכה שפות שונות וטענות שונות, הנאמרות במישורים שונים, יש להן שורש משותף, ובאמת הן שני מבעים מקבילים לאותם עקרונות. אמירה שמשמעותה מרחיקת לכת הרבה יותר מחידוש בסוגיית אש, ודומה שיש לראות בה אמירה מכוננת על יחסי האגדה וההלכה.

הנאמר הנאמר יושב אצל אגדה היום
בפיסבוק